

ساماندهی و توانمندسازی محله‌های حاشیه‌نشین در ایران

دکتر عباس ملک حسینی

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک

دکتر حمیدرضا جودکی

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر

زمستان ۱۳۹۰

سرشناسه	: ملک حسینی، عباس، ۱۳۴۴
عنوان و نام پدیدآور	: ساماندهی و توانمندسازی محله‌های حاشیه‌نشین در ایران / عباس ملک حسینی، حمیدرضا جودکی.
مشخصات نشر	: اراک: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اراک، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	: ۱۷۰: مصور (رنگی)، جدول، نمودار
فروست	: انتشارات علمی دانشگاه آزاد اسلامی اراک: ۲۱۰.
شابک	: ۸۸۰۰۰ ریال، ۶-۱۴۲۵-۱۰-۹۶۴-۹۷۸
یادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: حاشیه‌نشین.
موضوع	: حاشیه‌نشین - ایران.
شناسه افزوده	: جودکی، حمیدرضا، ۱۳۴۸.
شناسه افزوده	: دانشگاه آزاد اسلامی واحد اراک.
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۱ س ۸ م / HT ۲۵۱
رده بندی دیویی	: ۳۰۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۷۱۳۰۰۷
تاریخ درخواست	: ۱۳۹۰/۱۲/۲۰
کد پیگیری	: ۲۷۱۳۱۱۸

ساماندهی و توانمندسازی محله‌های حاشیه‌نشین در ایران

تألیف: دکتر عباس ملک حسینی، دکتر حمیدرضا جودکی

ویراستار: دکتر محمدرضا قاری.

نوبت و سال چاپ: اول / ۱۳۹۱.

حروفچینی و صفحه‌آرایی: دفتر فنی ولیعصر (۰۹۱۸۳۴۹۵۶۴۷ - سرایی)

طرح جلد: فاطمه سرایی

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه.

شابک: ۶-۱۴۲۵-۱۰-۹۶۴-۹۷۸

قیمت: ۸۸۰۰۰ ریال

نشانی: اراک - میدان امام خمینی (ره) - شهرک دانشگاه آزاد اسلامی اراک

دفتر انتشارات علمی - تلفکس: ۴۱۳۰۵۷۸

حق چاپ محفوظ است

پیشگفتار

پیامد گسترش سریع شهرنشینی در ایران، پیدایش شهرهای بزرگ و ایجاد محله‌های حاشیه‌نشین با بافت نابسامان و مسکن نامناسب می‌باشد که معمولاً ساکنین آن مهاجرین روستایی یا اقشار کم درآمد شهری هستند و از نظر اشتغال دارای مشاغل کاذب و حاشیه‌ای می‌باشند. با توجه به وضعیت کنونی جامعه شهری ایران پدیده محله‌های حاشیه‌نشین یکی از مهمترین معضلات اجتماعی و شهری است. از این رو کتاب حاضر ساماندهی و توانمندسازی محله‌های حاشیه‌نشین در ایران را مورد بررسی و مطالعه قرار داده است. این مجموعه شامل پنج فصل می‌باشد که عبارتند از:

فصل اول مبانی تئوریک حاشیه‌نشینی و محله‌های حاشیه‌نشین (ویژگی‌ها، عوامل ایجاد، معضلات و تبعات) در جهان و ایران آمده است. همچنین در فصل دوم عوامل اصلی ایجاد محله‌ها از جمله مهاجرت و شهرنشینی شتابان و در فصل سوم سیاست‌های ساماندهی

محلله‌های حاشیه‌نشین مطالبی ذکر گردیده است.

فصل چهارم راهکارهای مربوط به ساماندهی (بهسازی، نوسازی و اسکان در مکان جدید) مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین راه‌حلهای برنامه‌ریزی ساماندهی محله‌های حاشیه‌نشین در ادامه آمده است.

فصل پنجم: ارزیابی سیاست‌های ساماندهی و انتخاب راهکار ساماندهی برای محله‌های حاشیه‌نشین به عمل آمده است. سپس محدودیت‌ها و امکانات محله حاشیه‌نشین بررسی و طرح راهبردی، ساختاری بهسازی محله حاشیه‌نشین (کلان، میانی و خرد) تهیه شده است. در آخر پیشنهاداتی برای بهبود و تغییر شکل محله‌های حاشیه‌نشین در ایران ارائه گردیده است.

امید است کتاب حاضر گامی هر چند کوچک و اندک در بهبود یکی از مهمترین معضلات اجتماعی و شهری کشور ما ایران بردارد. در پایان بر خود لازم می‌دانم از تذکرات نقادانه اساتید محترم جناب آقای دکتر علی اصغر نظریان و آقای دکتر عباس ملک حسینی و تمام کسانی که در تهیه و تدوین مرا یاری نموده‌اند قدردانی و تشکر نمایم.

دکتر حمیدرضا خودکی

بهار ۱۳۸۸

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	۱
فصل اول: ادبیات پدیده حاشیه‌نشینی و محله‌های حاشیه‌نشین	
۱- تعریف و مفهوم حاشیه‌نشینی	۳
۲- تعریف و مفهوم محله‌های حاشیه‌نشین	۶
۳- شاخص‌ها و علائم محله‌های حاشیه‌نشین	۱۸
۴- عوامل ایجاد گسترش محله‌های حاشیه‌نشین	۲۰
۵- نظریه‌های حاشیه‌نشینی	۲۲
۶- خصیصه‌های عام محله‌های حاشیه‌نشین	۲۶
۷- ویژگی‌های کالبدی محله‌های حاشیه‌نشین	۳۲
۸- تاریخچه محله‌های حاشیه‌نشین	۳۹
۹- تبعات و معضلات محله‌های حاشیه‌نشین	۴۱
۱۰- تأثیرات محله‌های حاشیه‌نشین بر شکل شهر	۴۸
۱۱- حاشیه‌نشینی و محله‌های حاشیه‌نشین در ایران	۵۱

۵۱	۱-۱۱-تاریخچه محله‌های حاشیه‌نشین در ایران
۵۳	۲-۱۱-عوامل ایجاد محله‌های حاشیه‌نشین در ایران
۵۷	۳-۱۱-ویژگی‌ها و خصوصیات محله‌های حاشیه‌نشین در ایران
۷۰	۴-۱۱-نتایج و اثرات محله‌های حاشیه‌نشین در ایران

فصل دوم: بررسی عوامل ایجاد محله‌های حاشیه‌نشین

۷۹	۱-مهاجرت
۸۰	۱-۱-تعریف و مفهوم مهاجرت
۸۰	۲-۱-مهاجرت روستائیان به شهرها
۸۴	۳-۱-مهاجرت روستائیان به شهرها در ایران
۸۶	۴-۱-مراحل و روند مهاجرت دوره جدید در ایران
۸۹	۵-۱-عوامل مؤثر در مهاجرت
۹۲	۶-۱-اثرات و نتایج مهاجرت
۹۳	۲-شهرنشینی شتابان
۹۳	۱-۲-تعریف و مفهوم شهرنشینی
۹۴	۲-۲-روند شهرنشینی در جهان
۹۹	۳-۲-روند شهرنشینی در ایران
۱۰۱	۴-۲-بررسی روند و مراحل شهرنشینی دوره جدید در ایران
۱۰۷	۵-۲-پیامدها و نتایج شهرنشینی شتابان

فصل سوم: سیاست‌های ساماندهی و توانمندسازی محله‌های حاشیه‌نشین

۱۱۱	۱-سیاست‌های مربوط به ساماندهی محله‌های حاشیه‌نشین
۱۱۱	۱-۱-سیاست نادیده‌انگاری یا بی‌تفاوتی
۱۱۲	۲-۱-تحول در نظام اقتصادی-اجتماعی و ساختار جامعه
۱۱۲	۳-۱-سیاست تخریب و پراکنش
۱۱۳	۴-۱-سیاست‌های ساماندهی

- ۱-۴-۱- ساخت مسکن اجتماعی یا مسکن متعارف ۱۱۶
- ۱-۴-۲- ارائه زمین و خدمات ۱۱۷
- ۱-۴-۳- آزاد سازی و تثبیت اقتصادی ۱۱۸
- ۱-۴-۴- سیاست توانمندسازی ۱۱۹
- ۱-۵- سیاست‌های تامین مسکن ۱۲۳
- ۱-۵-۱- سیاست تخصیص زمین ۱۲۳
- ۱-۵-۲- سیاست‌های وام و اعتبار ۱۲۳
- ۱-۵-۳- سیاست‌های تشکیل پذیری ۱۲۴
- ۱-۵-۴- سیاست‌های توانمندسازی در تامین مسکن ۱۲۴
- ۱-۵-۴-۱- گسترش و تامین حقوق تملک ۱۲۴
- ۱-۵-۴-۲- ایجاد و گسترش سیستم اعتبار و وام‌های مسکن ۱۲۴
- ۱-۵-۴-۳- عقلانی کردن یارانه‌ها ۱۲۵
- ۱-۵-۴-۴- تامین زیرساختی برای فراهم کردن زمین سکونتگاهها ۱۲۵
- ۱-۵-۴-۵- ساماندهی صنعت ساختمان ۱۲۵
- ۱-۵-۴-۶- قانونمندسازی عمران و آبادانی زمین بومسکن ۱۲۵
- ۱-۵-۴-۷- نهادسازی و توسعه چارچوب مدیریتی تخصیص مسکن ۱۲۶

فصل چهارم: راهکارها و راه‌حلهای ساماندهی و توانمندسازی محله‌های حاشیه‌نشین

- ۱- راهکارهای مربوط به ساماندهی محله‌های حاشیه‌نشین ۱۲۷
- ۱-۱- بهسازی محله‌های حاشیه‌نشین (ارتقای محیطی) ۱۲۷
- ۱-۲- نوسازی محله‌های حاشیه‌نشین ۱۲۸
- ۱-۳- جابجایی و اسکان در مکان جدید ۱۳۰
- ۲- راه‌حلهای برنامه‌ریزی به منظور ساماندهی محله‌های حاشیه‌نشین ۱۳۱
- ۲-۱- برنامه‌ریزی عام ۱۳۱
- ۲-۲- برنامه‌ریزی برون شهری یا منطقه‌ای ۱۳۲
- ۲-۲-۱- ساماندهی و برنامه‌ریزی مناطق موجود ۱۳۲

- ۲-۲-۲- برنامه‌ریزی به منظور هدایت نقاط در حال گسترش ۱۳۳
- ۲-۲-۳- پیش‌بینی، کنترل و نظارت برنامه‌ریزی شده در ایجاد مناطق موجود ۱۳۳
- ۲-۳- برنامه‌ریزی درون شهری ۱۳۳
- ۳- راهبردهای پیش‌نهادی برای ساماندهی محله‌های حاشیه‌نشین ۱۳۴

فصل پنجم: ارزیابی سیاست‌ها و راهکارهای ساماندهی و توانمندسازی محله حاشیه‌نشین

- ۱- ارزیابی سیاست‌های ساماندهی ۱۳۷
- ۱-۱- معیار ارزیابی سیاست‌های ساماندهی ۱۳۷
- ۱-۱-۱- معیار حقوقی-مالکیت ۱۳۷
- ۱-۱-۲- معیار فضایی-کالبدی ۱۳۸
- ۱-۱-۳- معیار زیست‌محیطی ۱۳۸
- ۱-۱-۴- معیارهای اقتصادی و اجتماعی ۱۳۹
- ۱-۲- مبنای رتبه‌بندی معیارها و سیاست‌های ساماندهی ۱۴۰
- ۱-۳- ارزیابی و انتخاب راه کار ساماندهی محله حاشیه‌نشین ۱۴۱
- ۲- امکانات و محدودیت‌های محله حاشیه‌نشین ۱۴۳
- ۲-۱- امکانات ۱۴۳
- ۲-۱-۱- امکانات کالبدی ۱۴۳
- ۲-۱-۲- امکانات اقتصادی و اجتماعی ۱۴۳
- ۲-۲- محدودیت‌ها و مشکلات ۱۴۴
- ۲-۲-۱- محدودیت‌های کالبدی ۱۴۴
- ۲-۲-۲- محدودیت‌های اقتصادی و اجتماعی ۱۴۴
- ۳- طرح راهبردی-ساختاری بهسازی محله حاشیه‌نشین ۱۴۵
- ۳-۱- طرحهای اجرایی کلان ۱۴۵
- ۳-۲- طرحهای اجرایی میانی ۱۴۶
- ۳-۳- طرحهای اجرایی خرد ۱۴۶
- ۴- اقدامات اجرایی در محله ۱۴۷

- ۵- دستور کار روند توانمند سازی و بهسازی محله حاشیه نشین ۱۵۲
- ۶- دستور کار اجرائی ۱۵۲
- ۶- نتیجه گیری نهائی و ارائه پیشنهادات ۱۵۵

www.ketab.ir